

Розділ 1

Сучасне банківництво – проблеми та перспективи розвитку

УДК 336.717.3(477)

*Українська Л. О.
Гацько С. С.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. Проаналізовано взаємозв'язок депозитних операцій із формуванням ресурсної бази банківських установ. Визначено проблемні моменти проведення депозитних операцій в умовах фінансово-економічної кризи, проаналізовано основні показники вкладних операцій як за видами депозитів, так і по всій банківській системі в цілому.

Ключові слова: депозит, вкладні операції, вкладник, гарантування, заощадження, відсоткова ставка.

Вступ. Актуальність дослідження визначається тим, що основу банківських ресурсів становлять залучені кошти. Вклади та депозити – основна складова залучених коштів банківських установ. Депозитні операції становлять лівову частку залучених ресурсів комерційного банку, складають той ресурсний фундамент, завдяки якому банки розвиваються та процвітають. Такий стан справ зумовлює необхідність розробки наукових засад щодо пошуку шляхів ефективного розвитку депозитних операцій.

Вивченням проблем та особливостей проведення депозитних операцій банківських установ займалися такі економісти, як Д. Буркальцева, І. Волошин, В. Жупанин, О. Іщенко, Т. Стрілець та ін.

Проте існує низка актуальних проблем у цій сфері, яка потребує подальшого глибокого осмислення та розв'язання. Необхідність дослідження проблеми розвитку депозитних операцій посилюється ще й фінансово-економічною кризою.

Постановка завдання. Мета статті – узагальнення основних проблем залучення банківських депозитів і визначення перспектив розвитку депозитних операцій в умовах фінансової кризи.

Методи дослідження: загальнонаукові (метод аналізу, синтезу, спостереження), статистичні (для дослідження тенденцій зміни абсолютних та відносних величин).

Результати. Специфіка діяльності банківської системи полягає в тому, що банківські установи працюють в основному із залученими ресурсами. Найбільша питома вага в цих ресурсах належить депозитам.

У науковій літературі поняття «депозит», «ресурси банку» використовуються досить часто. Згідно з вітчизняним банківським законодавством розрізняють власне залучені

ресурси (кошти вкладників) і позичені ресурси (кошти кредиторів).

Ресурсна база сучасного банку характеризується широкою різноманітністю видів депозитів. Існують різні класифікації депозитів фізичних осіб. Основні з них такі:

– залежно від терміну та порядку вилучення депозити поділяють на депозити до запитання, термінові, спеціальні;

– за ступенем подорожчання депозити поділяють на безкоштовні (кошти на поточних рахунках клієнтів) і платні (кошти на депозитних рахунках);

– з точки зору призначення, можна виділити три види депозитів: до запитання, термінові, ощадні.

Здійснення депозитних операцій – одна з найважливіших економічних передумов для організації діяльності банківської установи, оскільки за рахунок залученого капіталу покривається основна частина потреб банку. Поряд із цим ефективне функціонування ринку внесків і депозитів неможливе без забезпечення, з одного боку, відповідних зовнішніх умов на рівні централізованого захисту депозитних коштів і, з другого, зваженої депозитної стратегії на рівні окремого банку.

Досягнення ефективності депозитних операцій – мета кожного банку. Кожна банківська установа знаходить у цьому напрямку свої підходи.

Депозити, вклади у банківських металах та інші банківські продукти не здатні забезпечити високу дохідність, аналогічну цінним паперам підприємств, паям інвестиційних фондів. Тому назріла необхідність акумулювати вільні кошти фізичних осіб шляхом упровадження якісно нових банківських послуг, які б забезпечили значний рівень дохідності.

Одним із важливих засобів збільшення заощаджень населення, що акумулюються банками, є надання останніми різноманітних додаткових послуг, що користуються попитом у приватних осіб. Здебільшого ці послуги мають трастовий характер і поділяються на три групи:

– розпорядження майном клієнтів за заповітом (заповідальний траст);

– управління майном, грошовими коштами та фінансовими активами відповідно до угоди (прижиттєвий траст), опікунство та забезпечення зберігання майна, грошових коштів або фінансових активів;

– агентські послуги [2].

У діяльності банків України з залучення вкладів (депозитів) відсоткова політика відіграє важливу роль, оскільки одержання прибутків від укладених коштів служить для клієнтів суттєвим стимулом до активізації внесків. Розмір депозитного відсотка банк установлює самостійно, виходячи з облікової ставки Національного банку України, стану грошового ринку і власної депозитної політики.

Важливо зазначити, що процентна політика – один із показників надійності й стабільності ресурсної бази банківської установи – повинна вкладатися в рамки двох протилежних граничних вимог:

– процентна ставка за депозитами повинна бути достатньо привабливою для потенційних вкладників;

– процентна ставка не повинна різко перевищувати нижню межу процентної маржі між активними і пасивними операціями банку.

Високий процент за строковими депозитами юридичних осіб і вкладками фізичних осіб свідчить, насамперед, про те, що банк володіє нестабільною ресурсною базою, недостатньою для ефективних кредитних вкладень. Такий банк намагається розширити і стабілізувати свої ресурси шляхом залучення депозитів, пропонуючи вкладникам

підвищену процентну ставку. Але залучення ресурсів за такою процентною ставкою вимагає здійснення вкладень під вищий процент, тобто вкладення, як правило, більш ризиковані, і вкладники замість доходу можуть утратити і сам депозит у разі банкрутства банку. Збільшення гнучкості обмінного курсу дозволило Національному банку України активно використовувати потенціал процентної політики для впливу на цінові процеси.

З цією метою Національний банк України:

- з 30 квітня 2008 р. збільшив облікову ставку до 12 % річних;
- активно використовував інструментарій ставок за мобілізаційними операціями – процентні ставки за депозитними сертифікатами в січні–червні 2008 р. зберігалися на високому рівні і (як і в грудні минулого року) установлювалися на рівні від 0,5 до 8 % залежно від терміну;
- за депозитами в національній валюті середньозважена ставка збільшилася з 8,6 до 9,7 % [3].

Останнім часом усе більшої актуальності набуває розвиток системи страхування депозитів у банківських установах України, необхідність якої визнана більшістю країн світу. Зміцнення банківської системи та підвищення її ролі в процесах економічних перетворень нерозривно пов'язані з упровадженням системи заходів для посилення довіри населення до вітчизняних банків шляхом гарантування збереження коштів вкладників та стимулювання зростання обсягів грошових вкладів у банківських установах.

Страхування депозитів – лише один із компонентів системи фінансової безпеки, яка передбачає також надійний правовий режим, стабільне макроекономічне середовище, дотримання стандартів бухгалтерського обліку й аудиту, адекватну систему ліцензування, жорсткий нагляд за банківською діяльністю, належний режим розкриття інформації. Перспективи розвитку вітчизняної системи страхування депозитів пов'язані з унесенням поправок у законодавчі акти з метою чіткішого визначення сфери її діяльності; скасування обмежень на використання банками реклами щодо їх участі у системі гарантування; змінами в порядку виплат вкладникам у банках, що ліквідуються [3].

На основі аналізу досліджуваної проблеми слід зазначити, що для вдосконалення системи гарантування вкладів необхідно урізноманітнити джерела накопичення фінансових ресурсів фонду; надати йому додаткові повноваження стосовно реорганізації та ліквідації банків; упровадити диференційовані ставки оплати регулярних зборів з урахуванням ступеня ризику в діяльності кожного банку, що вельми актуально з огляду на перехід системи банківського нагляду Національного банку України на принципи, що базуються на оцінці ризиків. На основі критичної оцінки різних підходів щодо перспектив подальшого розвитку системи страхування депозитів в Україні необхідно:

- розширити повноваження Фонду гарантування вкладів;
- систему гарантування вкладів слід зорієнтувати на захист інтересів як фізичних, так і юридичних осіб;
- зростання розміру відшкодування банківських вкладів прив'язувати до ВВП на душу населення;
- установити диференційований розмір регулярних внесків банків фонду залежно від ризиковості їхньої діяльності;
- установити участь Національного банку України у формуванні доходів фонду в розмірі 20 % від суми перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами, затвердженими на поточний бюджетний рік;
- установити плату за користування тимчасово вільними залишками коштів фонду на рівні плати за використання бюджетних коштів комерційними банками.

В умовах обмеження доступу до зовнішніх джерел запозичень банків для формування відповідної ресурсної бази активно залучали кошти на внутрішньому ринку. Загальний обсяг депозитів у першому півріччі 2008 р. збільшився на 14,8 % – до 321,6 млрд грн. З них депозити юридичних осіб збільшилися на 10,1 %, депозити фізичних осіб – на 18,1 %. Кошти фізичних осіб банківської системи України станом на 1 січня 2008 р. склали майже третину (30,9 %) від її зобов'язань [1].

У січні–червні 2008 р. продовжувалися минулорічні позитивні тенденції в строковій структурі депозитів – обсяг довгострокових депозитів за цей період збільшився на 15,9 %, а їхня питома вага в загальному обсязі депозитів становила 46,9 % порівняно з 46,4 % на початок року.

Слід відзначити, що більші темпи зростання коштів в іноземній валюті були забезпечені, насамперед, за рахунок операцій юридичних осіб. Водночас у структурі депозитів населення в першому півріччі 2008 р. вклади в національній валюті зростали більш прискореними темпами (21,1 %) порівняно з депозитами в іноземній валюті (13,4 %), що є результатом зростання довіри та зацікавленості громадян до національної валюти [5].

На початку жовтня спостерігалось посилення напруги на фінансовому ринку України, зумовлене негативними тенденціями в розвитку світової економіки та штучно спровокованим посиленням недовіри до фінансового стану окремих банків (що негативно позначилося на довірі громадян до банківської системи в цілому). Зазначене спричинило вплив коштів із депозитних рахунків клієнтів та, як наслідок, зменшення рівня монетарної ліквідності банківської системи.

Так, депозити фізичних осіб упродовж жовтня зменшилися на 4,1 % до 196 млрд грн (збільшившись із початку року на 19,2 %). Депозити юридичних осіб зменшилися на 0,6 % – до 134,9 млрд грн (збільшившись із початку року на 16,6%). Загальний обсяг депозитів у жовтні зменшився на 2,7 % (з початку року збільшився на 18,1 %) – до 330,9 млрд грн.

Вилучені з депозитів кошти значною мірою акумулювалися в готівковій формі. Обсяг готівки поза банками в жовтні збільшився на 9,5 % – до 146,3 млрд грн (при збільшенні з початку року на 31,6 %). Водночас її питома вага в структурі грошової маси впродовж жовтня зросла до 30,5 % порівняно з 28 % на початок місяця [5].

Висновки. Дослідження вітчизняної практики проведення депозитних операцій банківськими установами дає можливість зробити висновки, що стратегічним завданням банків у ситуації, що склалася у вітчизняному банківському секторі, є розширення можливостей банків у сфері мобілізації ресурсів та їх ефективного використання.

Практичне значення досліджень полягає в тому, що вдосконалення механізму операцій щодо формування ресурсної бази банків має бути здійснено за такими напрямками:

- розвиток депозитних операцій із населенням на основі впровадження нової техніки і технології банківського обслуговування;
- забезпечення вищої стійкості залучених банком ресурсів;
- активне використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;
- розширення обсягів строкових депозитів шляхом використання коштів спеціального призначення, що містяться на рахунках підприємств;
- розширення практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади як найстійкішу частину мобілізованих банками ресурсів;

– застосування у вітчизняних умовах досвіду банківських установ економічно розвинутих країн щодо відкриття різного роду рахунків та деяких інших видів депозитів.

Важлива умова для реалізації стратегії формування ресурсної бази банків – подальша розбудова і комплексне вдосконалення механізму функціонування вітчизняної системи страхування депозитів. Діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб сьогодні має визначальний вплив не лише на стабілізацію фінансового сектора України, а й на економічне зростання держави в цілому.

Література

1. Волошин І. Прогнозування чисельності роздрібних вкладників банку / І. Волошин // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С. 63–67.

2. Жупанин В. Довірче управління коштами фізичних осіб як перспективний напрямок залучення коштів населення / В. Жупанин // Банківська справа. – 2008. – № 3. – С. 65–74.

3. Іщенко І. Перспективи розвитку вітчизняної системи страхування депозитів у світлі євроінтеграції / І. Іщенко // Вісник НБУ. – 2008. – № 5. – С. 52–58.

4. Електронний ресурс / офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua> – Загол. з екрана.

Summary. It is examined and intercommunication of deposits operations is analyzed with forming of resource base of bank establishment. Certainly problems moments of conducting of deposits operations in the conditions of financial crisis, the basic indexes of holding operations are analyzed both after the types of deposits and in general on all banking system on the whole.

Keywords: deposit, holding operations, depositor, guaranteing, economy, interest rate.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2009